

İran'da rejim ve muhalefet

Dicle Nadin

"Bir gün

geleceğim ve bir haber getireceğim.

Damarlara ışık dökceğim.

Ve sesleneceğim: Hey, sepetleriniz uykuyla dolu

Elma getirdim, güneşin kırmızı elmasını."

Sohrab Sepehri, Yeşil'in Hacmi(1)

Ortadoğu'da olup bitenleri anlamamanın yolunun İran'dan geçtiğini söylemek herhalde abartılı bir değerlendirme olmayacaktır. Zira bölgenin siyasi tarihinde İran'ın doğrudan veya dolaylı olarak içinde bulunmadığı önemli bir gelişme hemen hemen yok gibidir. Şah döneminde ABD'nin en sadık müttefiki olan İran yerine, emperyalizme meydan okuma retoriğiyle var olan, Filistinlileri destekleyen, kendini İslam'ın koruyucusu/temsilcisi addeden, kısaca bölgede kendi siyasi-ideolojik çıkarlarına göre rol almaya çalışan yeni bir İran gelmiştir.

1979 İran İslam Devrimi'nde muhalif bir geleneğe sahip İran sınıf hareketinin başarısızlığa uğraması, ardından iktidara gelen İslamcı kanat tarafından fiziksel ve siyasi açılardan parçalanması, bugünkü "hareketsizliğin" ya da zaman zaman

patlamalı hareketlerin politik arka planını oluşturur. İran İslam Devrimi'nin tahlili bu yazının konusu değildir, fakat bugün İran'da sınıflar mücadelesini analiz edebilmek için ondan söz etmek, onun İran toplumunda yarattığı ruh halinden bahsetmek durumundayız.

Bu politik-psikolojiyi belki de en iyi, Abbas Kiarostami'nin *Kiraz'ın Tadı* adlı filmdeki hikaye anlatır. *Kirazın Tadı* devrimin bir kuşağın zihninde dini yıkan ve yeniden yaratan yanını bireyin varoluşsal sancularıyla birlikte verir. Filmin baş karakteri Bedii adında biridir, intihar etmeyi düşünür ve uygun bir mezar yeri arayarak ölümünü hazırlamaya çalışır. Mezarını kazmıştır. Aradığı tek şey, Tahran'da üzerine toprak atacak birini bulmaktır. Arabasıyla önce Tahran'da, sonra mezarının çevresinde dolaşır, büyük bir para karşılığında bu işi üstlenecek birini arar. Fakat çoğu kimse bunu dini gerekçelerden ötürü kabul etmez. Bedii, ölümünü bir yazgıyı, bir tasarıyı gerçekleştirir gibi gerçekleştirebileceğini düşünür, devrimin "uğramadığı" bir ülkede anlam taşıyabilecek tek eylemdir bu ona göre. Devrim bir anlam, bir kutsallık ve yaşamı değiştirme iddiasıydı İranlılar için. Fakat devrimin ezilenler aleyhinde yenilgisi, gelecekleri ellerinden alınmış umutsuz bir kuşağı yaratmıştır. Bu yüzden Bedii'nin hikayesinde vücut bulan bu mizansen, yaşamında kendi kendini tamamlayamayan ve ölümden, kendi ölümünde, dünyanın kendisinden saklayamayacağı, toplumun elinden alamayacağı, örgütlediğine göre molla iktidarının da reddedemeyeceği ölümünde tamamlanmayı amaçlayan insanın var olma sorunsalını ifade eder. Bedii'nin ölümünü örgütlemesi, yaşadığını göstermenin, yazgısına hakim olduğunun, yaşamına bir anlam veremediği için ölümünü inşa ettiğinin bir göstergesi olmuştur bu filmde. Tıpkı bir başka İranlı Sadık Hidayet'in benzer bir psikolojiyi anlatan romanı *Kör Baykuş*'ta geçen "Ölümün karşısında mezhebin, imanın, itikadın ne kadar gevşek ve çocukça olduğunu hissediyordum" cümlesinde özetlediği gibi...(2)

Ne var ki, dini hükümlerin güçlü bir biçimde işlediği, dikte edildiği bir toplumda yaratılan biat duygusu kalıcı ya da içselleşmiş değildir. Emperyalist devletlerin yaygın propagandası olarak kullanılan "öcü toplumu" söylemi, benzer şekilde Arap halklar için de yapılıyordu. Yüzyıllık uykuya yattığı söylenen Arap halklar bu söylemin içi boş ve anlamsız olduğunu otuz yıllık diktatörleri alaşağı ederek kanıtladı. Bugün ise, İran'a ilişkin yaygın tartışma elbette, kaderinin Arap

devrimlerinin yarattığı güçlü rüzgârdan etkilenip etkilenmeyeceğidir. 2009 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde güçlü bir isyan dalgası ile gündeme gelen İran, bu dalgadan şimdilik somut bir biçimde etkilenmişe benzemiyor. Gerçekten de durum böyle mi? Bu yazıda, bu soru bağlamında üretilecek cevaplarla ilerlemeyi planlıyoruz.

Siyasi Krizler

Arap Devrimleri, İran'ı hem iç politikada hem de dış politikada ciddi sorunlarla karşı karşıya getirmiştir. Bu sorunlar, iç politikada “ülkede Arap halk hareketlerinden etkilenecek ciddi bir kitlenin” bulunması, dış politikada ise, Ortadoğu'da yeni oluşmakta olan devlet rejimlerinin İran halkı nezdinde rejimin meşruiyetini sorgulatacak nitelikte olmasıdır. Dış çeperinde Suriye'de yaşanan halk ayaklanması, Libya, Tunus, Mısır'da devrilen rejimler İran rejimi açısından bir tehdit oluşturmakta, iç siyasetinde yaşanan rejim krizleri ve ekonomik yolsuzluk skandalları rejimi zora sokmaktadır.

Hatırlanacağı üzere geçtiğimiz bahar aylarından bu yana İran siyasetinde en çok tartışılan konulardan biri Rehber Ayetullah Hamaney ile Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad arasındaki sürtüşmedir. Mayıs ayında Ahmedinejad'ın Hamaney'e karşı çıkararak İstihbarat Bakanı Heydar Moslehi'yi görevden almakta ısrar etmesiyle birlikte anlaşmazlık su yüzüne çıkmıştı. Ardından, Hamaney'in destekçisi din adamlarının, Ahmedinejad'a ve onun yakın çalışma arkadaşı Esfendiar Rahim Mashaei'ye karşı sert bir muhalefet göstermeleri sonucu gerginlik iyice artmıştı. Bu kesim, Ahmedinejad'ı ve Mashaei'yi, Hamaney'in otoritesini sarsmak ve din adamlarının İran rejimindeki etkilerini azaltmaya çalışmakla suçlamaya devam etmektedir. Eylül ayında patlak veren İran tarihinin en büyük dolandırıcılık skandalı da, Muhafazakârlar denilen Rehber'in desteklediği kesim ile Ahmedinejad grubu arasındaki bu çatışmaya yeni bir boyut eklemiştir. Zira İran'da bir süre önce, hükümetin özellikle yükselen petrol fiyatlarından elde ettiği geliri usulsüz şekilde harcadığı ve yolsuzluklar yaptığı yönünde birtakım söylentiler ortaya çıkmıştı.

İran'daki finansal dolandırıcılık skandalı, gelecek sene yapılacak olan meclis seçimlerinin arifesinde siyasi hizipler arasındaki tartışmaları daha da alevlendirmiştir. İranlı yetkililerin İran tarihinin en büyük soygunu olarak niteledikleri banka skandalı, bu işin sorumlusu olmakla suçlanan Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın zor durumda kalmasına yol açmıştır. 2,6 milyar dolarlık bankacılık skandalı nedeniyle, İran yönetimi için sıkıntılı bir sürecin başladığını söylemek mümkündür. Özellikle de önümüzdeki Mart ayında yapılması öngörülen meclis seçimlerinin yaklaştığı göz önüne alınırsa, Muhafazakârlar tarafından hükümetin sorumlu tutulduğu bu skandalın Ahmedinejad'ın arkasındaki desteği azaltacağı öngörülmektedir. 2009 Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonrasında Yeşil Hareket'in hükümet güçleri tarafından şiddetle bastırılması ve başlıca önderlerinin siyaset haklarının ellerinden alınmasıyla birlikte, yaklaşan Meclis seçimlerinde mücadelenin "İlkeçiler" (*Usulgera*) ile Ahmedinejad'ı liderleri olarak gören "Üç Tir Söylemi" (*Goftemane Sevvom Tir*) grubu arasında geçeceği düşünülmektedir. Aslında her iki grup da *Velayet-i Fakih* (fıkıh bilgininin egemenliği) rejimine bağlılığı ile bilinmektedir. **(3)** Velayet-i Fakih'i ve aslında rejimi anlamak için öncelikle 1979 İran İslam Devrimi'nden bahsetmemiz gerekiyor.

İran İslam Devrimi ve Solun Yenilgisi

Devrimden önceki yirmi yıla İran'ın ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal yapısındaki değişim ve dönüşümler damgasını vurmuştur. 1963'te Muhammed Rıza Şah Pehlevi'nin "Beyaz Devrim" adını verdiği iddialı reform programı (toprak reformu, kadınlara yönelik hakların artırılması, sanayileşmenin hızlandırılması) sınıflar arası uçurumun genişlemesini sağladı. Özellikle bu program kapsamında gerçekleştirilen toprak reformu büyük toprak sahiplerinin eski mülkiyet yapısını kırmış, kırsal kesimden göçü yoğunlaştırmıştır. Kentlerde meydana gelen petrolden beslenen rantiyeci ekonomi yeni bir zenginlik ölçüsü olmuştur. Öyle ki 1973'te petrol fiyatınının 4 kat artması devletin yıllık 5 milyar dolarlık gelirini yaklaşık 20 milyara çıkarmıştır. **(4)**

1960'lı ve 1970'li yıllarda petrol sayesinde zenginleşmiş, gitgide toplumdaki kopan asalak bir yeni üst sınıf ve reformlarla güçlenen Şah rejimi söz konusudur. Öte yandan Sovyetler Birliği'nin varlığı, ABD yönetiminin Şah rejimine olan maddi

desteğini de artırmıştır. Toplumsal destekten yoksun bir yönetim, aynı zamanda her türlü muhalefeti bastıran bir yapıya sahiptir. 1970'li yılların sonunda dünya çapında yaşanan petrol krizi İran'ı da etkilemiştir. İktisadi dar boğazdan doğrudan doğruya etkilenen işçi sınıfı ve orta sınıftan çeşitli kesimlerin artan hoşnutsuzluğu, küresel kapitalizme entegrasyondan olumsuz yönde etkilenen geleneksel üretici sınıfların var olma mücadelesi, ağır hasta olan ve ülkenin toplumsal gerçekliğiyle ilgisini kesen Şah'ı zayıflatır. Artık meşru kabul edilmeyen rejim kitleler tarafından reddedilmeye başlar, muhalefet baskılarının, ölüm olaylarının artmasıyla şiddetlenen sokak hareketlerinde kendini gösterir ve yönetim hareketi bastıramaz hale gelir. Devrim, çok farklı güçlerin biraraya gelmesiyle oluşan geniş bir halk hareketiyle gerçekleşse de, devrimin itici gücü 1978'in son aylarında petrol endüstrisinde gerçekleşen işçi grevleri olmuştur.

1979'da Şah'ın devrilmesi ile ülkede özgürlükçü bir alan açılır, köylüler topraklara el koyar, bağımsız sendikalar ve işçi konseyleri (*şuralar*) oluşur, kadınların örgütlülüğü güçlenir. Fakat iktidarda büyük bir boşluk söz konusudur. O dönem Paris'te sürgünde olan Humeyni, İran sol hareketi nezdinde de "ayrı duran güçlerin uzlaştırıcısı" olarak nitelenen bir liderdir ve İran'a dönerek, geçici hükümetin kurulmasını sağlar.(5) Bu sırada İran Solu kafa karışıklığı içindedir. Komünist Tudeh Partisi Humeyni rejimine koşulsuz destek verdiğini söyler ve Fedailer grubu ile birlikte Humeyni'yi "antiemperyalist" burjuvazinin temsilcisi olarak gördüklerini, Stalinist aşamalı devrim anlayışından ötürü ulusal burjuvazinin demokratik devrimin görevlerini yerine getirmesini beklemek gerektiğini söylerler. Bu anlayışa göre Sol ancak ikinci, yani sosyalist aşamada görev almalıdır, bu dönemde yapılması gereken SSCB'dekine benzer bir biçimde devlet kapitalizminin inşası ve Sovyet bloğuna dahil olarak "kapitalist olmayan" bir siyaset izlemek olmalıdır, ancak bu şekilde sosyalist aşamaya geçmek mümkün olacaktır. Bir yandan solun içinde yaygın olan gerilla stratejisi de sınıf mücadelesinin ikinci plana atılmasına neden olur, şuralara yönelik baskılara karşı sol örgütler hiçbir şey yapmaz. 1980'de Irak işgali ile sol grupların imhası için uygun bir zemin oluşur. Savaş çığırkanlığı ülkedeki muhaliflere yönelik pogroma dönüşür. Başlatılan idam kampanyasında 1981-1985 yılları arasında 12.000 muhalif idam edilir ya da çatışmalarda katledilir. Geri kalanlarsa 1988'de idam edilir. Sonuç olarak, Stalinist "aşamalı devrim" anlayışı, sosyalist önderliklerin yalpalamaları ve bir dizi etkenin sonucu İran Devrimi İslamcı önderliklerin iktidarıyla sonuçlanır. Ve ardından geçen yıllar sürecinde de İran Solu, mollaların

bu karşıdevrimi tarafından fiziksel olarak da yok edilir, örgütleri atomize olur.(6)

Rejimin Yapısı

Devrimden sonra rejim kendisini Bonapartist bir biçimde örgütler. Sınıflar üstü tutumu, ezilenden yana ve “sosyal adalet” dağıtıcısı misyonuyla Humeyni rejimin koruyucusu ve anayasal teokrat statüsüyle Bonaparti’dır. Marx’ın *On Sekiz Brumaire*’de belirttiği gibi, karizmatik bir liderin farklı sınıfların hakemi olarak oynadığı rol ve devletin, burjuvazi ve işçi sınıfı arasında dengeleyici olduğu, istikrarsız nitelikli, devletin kendini egemen sınıf olarak örgütlediği bir rejimdir Bonapartizm.(7)

Humeyni rejimi, kapitalizmin eşitsiz ve bileşik gelişim teorisi gereğince sermayenin “modern” gerekliliklerini “geleneksel” özelliklerle birleştirebilmiştir. İslam, burada popülizmin özel bir biçimi olup, kitle kültüründeki güçlü değerlerin sembolüdür. Humeyni, tüccarları da dahil ettiği yoksul halkı (ümmeat anlayışına paralel olarak) savaş yıllarında güçlü bir biçimde seferber eder. Onun şu sözleri toplu idamlardan geriye kalan kitleleri birarada tutmaya yetecektir: “(Devrim zamanında yapılan) bütün fedakarlıkların daha ucuz karpuz alabilmek için olduğuna; genç insanlarımızı daha ucuz konutlar için feda ettiğimize; onurlu bir insanın inanabileceğini kabul etmem mümkün değildir... İran’da kitleler, dünyevi meseleler için değil; sadece Tanrı için savaştılar.”

Humeyni önderlik statüsünü ve rejimin bekasını ideolojik açıdan korumak ve meşru kılmak için Rehberlik kurumunu oluşturur. Asli görevi rejimin içindeki krizleri çözmek olan ve başında devrimin koruyucusu olarak adlandırılan Rehber’in bulunduğu bu kurum denetlenemez, özerktir. Anlaşılacağı üzere, Rehberlik statüsü basitçe bir tür din bakanlığı değildir; İran’da kapitalizmin inşasında, devlet sermayesiyle burjuvazinin yaratılmasında ve silahlı aygıtların denetiminde büyük rol oynar. Dengelerin korunmasında ekonomik ve politik etkileri azımsanamayacak derecede büyüktür.

Tüm sınıf örgütlerinin imhası, İran Solu'nun yenilgisi ve İslamcı retoriğin toplumu bir arada tutmaya yarayan tutkalsı işlevi sayesinde rejimin yapısına içkin olarak totalitarizm meşrulaşır/yerleşikleşir. Ancak bu "yekpare" durum, çelişkilerle doludur, rejim sürekli yeni krizlere gebedir. 1989'da Humeyni'nin ölümüne kadar yekpare bir blok olan yönetici elit, Haşimi Rafsancani'nin cumhurbaşkanı olmasından sonra Muhafazakarlar ve Pragmatistler (Reformcular, Yeşiller) olarak ikiye bölünür. Bu bölünmenin nedeni, 1989 Irak Savaşı'nda oluşan karaborsa ve yolsuzluklar sayesinde bazı bürokratların servet biriktirmiş olmaları, bazılarınınnsa bundan yeterli payı alamamalarıdır. Servet sahiplerinin bir kısmı bu varlığı sermayeye dönüştürmek ister ve özelleştirmelerle finans-ağır sanayi kuruluşlarının kendilerine (ya da yabancı sermayeye) devrini talep ederler. Burjuvazinin bu iki kesiminin talepleri karşısında Rafsancani liderliğinin bir kısmı bu talepleri sahiplenerek, ekonominin yeniden örgütlenmesini savunur. Özellikle rejimin baskıcı yapısından rahatsız olan orta sınıf kesimleri, öğrenciler, ekonomik serbestliği ve uluslararası sermayeyle ilişkilerin geliştirilmesini isteyen, büyük burjuvazi olma heveslisi eski Çarşı üyeleri Reformcuların tabanını oluşturur. Şu an Rehberlik kurumunun başında olan Ayetullah Hamaney ise, geleneksel üretici sınıf olarak addedilen Çarşı'nın(8) yani yerli burjuvazinin yanındadır. Siyasi kamplaşmada Muhafazakarlar olarak anılan bu kesim, aslında geleneksel üretim ilişkilerinin devamında çıkarlarını gören halkın büyük bir bölümünü de kapsamaktadır.

Rafsancani Dönemi: Neoliberalizme Giriş

1989'dan 97'ye kadar cumhurbaşkanlığı yapan Rafsancani, İran'da serbest piyasa politikaları uygulamaya başlar. Bu politikaları destekleyen İslamcı Modern Sağ (Pragmatistler), uluslararası entegrasyondan yana burjuvazinin belli kesimleri Reformcular olarak anılır. Rafsancani reformları, 1980'nin devlet kapitalizmi politikalarını belli ölçülerde terk etmeye dayalıdır. 1990'da IMF ve Dünya Bankası ile yapılan görüşmeler, özelleştirme, dış borçlanma, yabancı yatırımcıların özendirilmesi, bankacılık-finans sektörlerine ağırlık verilmesini kapsıyordu. Bu dönemde Rafsancani ve ailesi ticaret burjuvazisinin önemli bir bölümü haline gelmiştir.

İran İslam Cumhuriyeti'nin en büyük kazanç kaynağı şüphesiz petroldür. İran, Suudi Arabistan ve Kanada'dan sonra dünyanın üçüncü büyük petrol rezervine ve Rusya'dan sonra ikinci büyük doğalgaz rezervine sahiptir. Devlet petrol fiyatındaki artıştan faydalanabildiği ölçüde zenginleşmiştir. Rakamlarla ifade edecek olursak, Tahran'ın petrol geliri 1997'de 12 milyar dolardan 2005'te 45 milyar dolara, 2009'da ise 55 milyar dolara ulaşmıştır.**(9)** Son beş yılda bu rakamın 50-100 milyar dolar arasında değiştiğini görmek mümkün. Devletin petrol gelirleri hükümet kazancı açısından, ülke döviz gelirlerinin yüzde 80'ine ve ulusal gelirin yüzde 70'ine tekabül ediyor.

Petrolden elde edilen bu büyük kazancın sağladığı ekonomik ve politik güç sanayiye olan önemi azaltmıştır. Aynı zamanda bu durumun bir tür "rantçı ekonomi" yarattığını söyleyebiliriz. Devrimden sonra ekonomik politika, devlet müdahalesini kapitalist "kalkınmaya" dayandıran ithal ikameci sanayileşme iken, 1980'lerden beri, özellikle İran-İrak Savaşı'nın 1988'de bitmesiyle, İran'da da piyasanın serbestleşmesi ve neoliberal politikalara geçiş yönünde adımlar atılmıştır. Hatta bu dönemde Batı ve ABD ile olan ilişkilerin normalleşmesi kararları alınmış, 1996'da Dünya Ticaret Örgütü'ne katılım başvurusunda bulunulmuştur. Ancak ABD vetosuyla bu iştirak engellenmiştir. Fakat ironik bir biçimde Hazar Bölgesi'ndeki sınırlı su kaynaklarının yönetilmesini desteklemek üzere Dünya Bankası İran'a 359 milyon dolar borç tahsis etmiştir.**(10)**

Şu an İran'ın ticaret ortakları Japonya, Çin, Hindistan, Güney Kore ve İtalya'dır. İran, uluslararası işbölümünde enerji üreticisi ve hammadde ve teknoloji ithalatçısıdır. Çin 2011'de 36,5 milyar dolarla, AB'yi geçerek İran'ın ticaret ortağı olmuştur. Hindistan üçüncü, Japonya dördüncü büyük ortağıdır. İran'ın ihracatı Asya ve Ortadoğu ülkelerine kayarken, Birleşik Arap Emirlikleri, Hindistan, Irak, Japonya ve İtalya mal ithalatçılarıdır. 2007-2008'de İran ve Hindistan arasındaki karşılıklı ticaret 12.896 milyar dolara ulaşmıştır.**(11)**

Rafsancani, başkanlık yaptığı dönem boyunca yüzlerce kamu iktisadi teşekkülü kurar. Elde edilen kârlar, bakanlığın personeli olan hissedarlar arasında paylaşılır ve çoğunlukla dini vakıflara gider. İslam devriminin bir başka "sekülerleştirici" sonucu dinsel alanın "ticarileşmesi" olmuştur. Çünkü devlet

memuru ya da çok sayıda vakıf, hayır kurumlarının yöneticisi olarak devlet bütçesinden aktarılan büyük paraları yönetmektedir. Örneğin Mazlum ve Engelliler Vakfı'nın 800 ortağı, 700 bin çalışanı, 430 milyon dolara ulaşan kârı vardır. Bu kârların büyük kısmı da Devrim Muhafızları ve Çarşı tüccarlarının bazı kesimlerine aktarılmaktadır. Yolsuzluk bu sürecin parçasıdır; 1995 yılında bu vakfın başkanının kardeşi zimmetine 450 milyon dolar geçirmek suçuyla yargılanmıştır.**(12)**

Rafsancani döneminin ekonomi politikaları ve yolsuzluk skandalları rejimin istikrarsızlığını artırmakla birlikte, rejimin taşıyıcısı yönetici kesim içindeki çıkar çatışmalarını ve huzursuzlukları da artırmıştır. Özellikle Hamaney, bu iktidarı zedeleyen “İslami değerlere aykırıdır” söylemini sıklıkla dile getirmeye başlamıştır.

Bu arada, ülkede uygulanan “İslami ekonomi” anlayışını açmakta yarar var. İslami bankacılık sistemi (1983'te yürürlüğe giren) aslında bütünüyle kapitalist uygulamalarla faizi yasaklayan İslami görüş arasında kağıt üzerindeki uyumdur. Bu sistemde *Karzu'l-hasene* ve *komandit* olmak üzere iki tür mevduata izin vardır. *Karzu'l-hasene*, bireylere ait olan faiz getirmeyen banka mevduatıdır. Ancak paranın yatırıldığı bankanın ya da sandığın mevduat sahiplerine prim sağlama izni vardır. Sistem “ortak sermaye” sistemini anımsatır. *Komandit* ise, vadeli yatırım araçlarıdır. Banka ve yatırımcıların risk ve kârlarını paylaşırlar. Faizsiz kredi veren bankalar genellikle risk ve harcamalara katılımı gerektiren bir sistemi yürürlüğe sokmakla yetinirler ve bu sistem aslında faizle borç vermeye denk düşer. Ayrıca, İran uluslararası düzlemde hiçbir zaman İslami ilkeleri dile getirmemiştir ve önemli anlaşmalar olduğunda uluslararası ticaret normlarına göre hareket etmektedir. Dış ülkelerde dondurulan sermayelerinden (Eurodif'teki hisseler, ABD'de dondurulan fonlar) faiz istemekte de bugüne kadar hiç tereddüt etmemiştir.**(13)**

Ekonomik liberalleşme, orta sınıflarda belli ölçülerde tüketim alışkanlıklarının değişmesine ve genişlemesine yol açmıştır. Rafsancani'nin orta sınıf desteğini, onun yarattığı tüketim toplumu ile ilişkilendirebiliriz. Buna karşılık, bu politikalar işçi sınıfı ve kent yoksullarının zararına olmuştur. Özelleştirilen işyerlerinde

binlerce işçinin atılmasıyla işsizlik büyümüş; yoksul halk arasındaki hoşnutsuzluk 1991-1995 yılları arasında yedi ayrı ayaklanmayla kendini göstermiştir. 1991-92 yıllarında gecekondular isyanları, yükselen petrol ve otobüs fiyatlarına karşı Tahran ve İslamşar'daki protestolar şiddetli bir biçimde bastırılmıştır.(14)

İran'da sınıflar mücadelesini anlamak için sosyo-ekonomik verilere bakmak mühim. Dünya Bankası'nın 2006'da açıkladığı rakamlara göre, İran'da ulusal gelirden faydalanan nüfusun en zengin yüzde 10'unun payı yüzde 33,7 iken; en yoksul yüzde 20'nin payı ise yüzde 2 dolaylarında. En varlıklı kesimler gelirin yaklaşık yüzde 50'sine el koyarken, en yoksul kesimlerin yüzde 20'si gelirin yüzde 5,1'ine sahiptir.(15) İran işçi sınıfının durumuna bakacak olursak, 2006-2007 verilerine göre, nüfusun yüzde 23'ü tarımda, yüzde 32'si sanayide ve yüzde 45'i hizmet sektöründe çalışıyor. İstihdamın yüzde 81'i özel girişimler, yüzde 19'u kamudadır. Kayıt dışı sektörler de ekonominin lokomotifini oluşturmaktadır.(16)

Hatemi: *Towse'ye Siyasi (Siyasi Kalkınma)*

Rafsanjani iktidarından sonra, Mayıs 1997'deki başkanlık seçimlerinde yüzde 70 oyla başa gelen Muhammed Hatemi ise selefinden pek de farklı olmayan bir program ortaya koyar: "Siyasi Kalkınma" (*towse'-ye siyasi*). Bu proje de yine piyasa yanlısı ekonomik programı devre dışı bırakmadan, İslami değerlere "uygun", yoksul kesimleri isyana teşvik etmeyecek fakat özelleştirmeleri hızlandıracak cinstendir. Yoksul kesimlerin ve orta sınıfın artan hoşnutsuzluğunu frenleyebilmek için Hatemi programı, belli demokratik haklar içerir. Bu dönemde örgütlenme, yürüyüş ve toplantı hakları üzerindeki baskılar azalır. Yine bu sebeple, Öğrenci hareketinin muazzam bir biçimde güçlenmesine şahit olunur. Haziran 1999'daki Öğrenci ayaklanmaları ile rejim, hareket alanında açılacak en ufak boşluğun kendi zararına olacağını kavramıştır.

Hatemi'nin 2000'de tekrar seçilmesiyle başlayan ikinci başkanlık döneminde, geçen dönemden dersler çıkarılarak demokratik haklar üzerindeki baskının iyice arttığı görülür. Çok sayıda gazete kapanır, muhalifler tutuklanır. Hatemi'yi destekleyen liberaller, bu durum karşısında şaşkınlığa kapılırlar. Hatemi

reformları, elbette işçilerin, öğrencilerin, kadınların protesto hareketlerine karşı cevaptır ve toplumsal hareketlerin ivmesini azaltmaya yöneliktir. Ancak uyguladığı ekonomik programın, politik söylemiyle taban tabana zıt olması 'reformist' imajını zedelemiştir.

2000-2004 boyunca, ücretlerin gecikmesi veya hiç ödenmemesi, iş sağlığı ve güvenliği sorunları ile taşeronlaşma sonucu meydana gelen işsizlik sonucu pek çok işçi eylemi gerçekleşmiştir. Özellikle 1998'de Hatemi iktidarının siyaset alanında açtığı görece daha az baskıcı ortamda, çelik, tekstil, cam üretim ve petrol rafinerilerinde grev ve gösteriler dahil, 90 işçi eylemi yaşandı. Bir ankete göre ise, Nisan 1999'dan 2000'e kadar 266 grev olduğu belirtiliyor. 1999 yılında İşçi Evi tabandan gelen baskılar sonucu 1 Mayıs'ı resmi olarak kutlamak durumunda kaldı. 2004'te bakır fabrikasında yaşanan grevler sonucu çıkan çatışmalarda çok sayıda işçi ölürken, 300 kadarı yaralanmıştır. Aynı ay İran Khodra'da yapılan grevin ardından 2005'te üç kez, 2006'da bir kez aynı fabrikada grevler tekrarlandı. Yani işçi grevleri ve eylemlilikleri Hatemi iktidarına damgasını vurmuştur.(17)

Ahmedinejad ve "Mostafazan" Siyaseti

Hatemi döneminde yükselişe geçen sınıf hareketi ve rejim içindeki krizler "reformcular"ın iktidarının çanlarının çaldığının bir göstergesiydi. Burjuvazi açısından da kaygı yaratan bu durumu Tahran merkezli Finansal ve Yatırım Danışmanlığı'nın yöneticisi Atieh Bahar'ın sözleri iyi bir biçimde özetliyor: *"Hatemi'nin ilk dönemi boyunca, özel sektör reformist hareketin başlıca dayanak noktasıydı fakat bu durum artık geçerli değil. Özel sektör demokrasiden çok istikrar ve düzen için kaygılı ve muhafazakarlarla ilişkiler geliştirmiş durumda. Özel sektör şimdi İran'daki sorunun parçası."*(18)

Burjuvazinin istikrar istediği 2005'te, oyların yüzde 62'sini alarak seçilen Ahmedinejad'ın temel retoriği yoksullardan yana, "sosyal adalet"in sağlandığı bir devlet politikası olmuştur. Özelleştirilen KİT'lerin yüzde 30'unu düşük gelirli ailelere dağıtması, "petrol gelirlerini halkın sofrasına koymak, gençlere evlilik

desteği vermek, yoksullara bedava özelleştirme hissesi dağıtmak” gibi vaatlerle seğimi kazanması popülist mesajını pekiştiren bir hamle olmuştu. **(19)** Seçimlerde yoksul köylülerden destek almasına ilişkin olarak James Petras ise, Ahmedinejad’ı “ahlaki” ekonomik arzulara sahip bir önder olarak tanımlamış, onu halkçı bulduğunu söylemiştir, tıpkı Chavez gibi. Hatta 2009 seçimlerinde ęıkan protestolara “emperyal istikrarsızlaştırma” diyerek, göstericileri halkçı önderliğe karşı ayaklanan “liberal elitler” olarak tanımlamıştır. **(20)** Petras gerçekleri görmemek/görmezlikten gelmekte ısrar ederken; Ahmedinejad, KİT gelirlerinden geri kalan yüzde 70’i borsada satışa sunarak bundan Devrim Muhafızları Ordusu’nun (DMO) faydalanmasını sağlamıştır. Öyle ki, 2009’un Eylül ayında yatırım şirketi Etamed-e Mobin DMO’ya bağlanarak özelleştirilen ulusal telekomünikasyonun yüzde 51’ini satın almıştır. Özelleştirme hızı Rafsancani dönemini ikiye katlamış; özelleştirilen şirketler genellikle devlet holdingleri ya da Devrim Muhafızları tarafından satın alınmıştır. *The Economist*’in haberine göre, Ahmedinejad’ın seğilmesinden sonraki 10 ay içinde Muhafızlara, ihale süreçlerine girmeksizin sağladığı kâr, 4 milyar dolardan 12 milyar dolara ulaşmıştır. **(21)** Bugün İran’da Devrim Muhafızları inşaat, otomobil, gayrimenkul ve telekomünikasyona kadar uzanan pek ęok sektörde etkilidir.

Ahmedinejad hükümeti, yoksullara olan “yakınlığını” son olarak 40 milyar dolara ulaşan devlet sübvansiyonlarını kaldırmasıyla göstermiş oldu. Sübvansiyon meselesinin şöyle bir anlamı daha vardır: İşlam Devrimi’nin temel politik argümanı ezilenden yana, sosyal adaletin tesisiydi. Hatta Humeyni’nin yaygın söylemi “İşlam’ın yoksulların dini olduğu” propagandası üzereneydi. Bu yüzden *Mostafazan*, ezilenlerin destekçisi olarak anılırdı. Özellikle 1988 Savaşı döneminde, tepkilerin sönümlenmesine yönelik olarak ve ekonomik sıkıntıdan ötürü biręok hizmetin piyasa fiyatının altında satılması bu anlatıyı pekiştirmiştir. Bu yüzden bundan sonraki iktidarlar da sübvansiyonlara dokunmaya cesaret edememişti. Örneğin 1990’larda Rafsancani kemer sıkma politikaları uygulamaya ęalıřmıř ve büyük tepkiyle karşılaşmıştı.

Ahmedinejad’ın sübvansiyonu kaldırma planı pek kolay olmadı. 2007’deki ilk denemesinde ülkede isyanlar ve petrol istasyonlarına saldırılar patlak verdi. Ancak 2008’de enflasyonun yüzde 30’a ęıkması, yoksulların ve orta sınıfın alım gücünün düşmesi, dünyadaki ekonomik kriz, bunu zorunlu kıldı. Fakat kitlenin

sessiz ama keskin gücü, yine de hükümeti korkutmaktadır. Bu yüzden halen belli kesimlere ayda kırk dolar dağıtılmaktadır. Geçtiğimiz günlerde Ahmedinejad gelecek üç yılda işsizliğin sonlanacağı vaadinde bulundu. Fakat *Financial Times*'ın Şubat ayında yer verdiği Petrol Bakanı Mohsen Khojasteh-Mehr'in açıklaması bu vaadin ikiyüzlülüğünü açığa vurur. Mehr, hükümetin petrolden 300 milyar dolar gelir elde ettiğini fakat bu kazancın yoksulların yaşam standardını pek de etkilemediğini kabul etmiştir.(22)

Güncel politikada Ahmedinejad'ın ABD ve İsrail karşıtlığı, "emperyalizmden bağımsız olma" retoriği popülist siyasetinin bir parçasıdır ve gerçeklikten uzaktır. Yani İran, devrimden sonra da, günümüzde de hiçbir zaman yerel ya da uluslararası sermayeden kopmamış, Batı karşıtı söylemini toplumdaki hegemonyasını korumak adına sürdürmüştür. İslam Cumhuriyeti, bu çelişkilerin bir ürünüdür ve din, kapitalizmin gelişimine içkin bir biçimde varlığını güçlendirmiştir. Bu noktada Walter Benjamin'e kulak verelim. Benjamin, *Din Olarak Kapitalizm* fragmanında kapitalizmin bir din olarak görülebileceğini söyleyerek şöyle ekler: "*Kapitalizm içerisinde her şey ancak doğrudan tapınma içerisinde anlam kazanır: Hiçbir özel dogma, teoloji ayırt etmez. Bu bakış açısından faydacılık onun dinsel niteliğidir. (...) Kapitalizmin tarihsel habisliği [işte] bu noktadadır. Tanrının aşkınlığı düşmüştür, ancak tanrı ölmemiştir...*"(23)

Rejimin Silahlı Aygıtları

İran rejiminin güçlü bir biçimde kullandığı din hegemonyası, aynı zamanda rejimin baskı aygıtlarının da güçlenmesini, meşrulaşmasını sağlar. 1979 Devrimi'nden sonra İran siyasal örgütlenmesinde "devrim" ve "devlet" merkezli olmak üzere ortaya çıkan "ikili yapıya" paralel olarak askeri sistemde de iki farklı kurum ortaya çıkmıştır. Bir tarafta eski rejimden kalan Ordu varlığını korurken diğer tarafta, Ordu'nun Devrime yönelik muhtemel tehditlerini dengelemek ve totaliter rejimin yerleşmesine zorlayıcı güç olarak yardımcı olmak üzere İslam Devrimi Muhafızları Ordusu (*Sipahi Pasdarani İnkılabı İslami*, DMO) kurulmuştur. Paramiliter bir yapıda kurulan Devrim Muhafızları Ordusu zamanla gelişerek büyük bir askeri kuruma dönüşmüştür. Ordu profesyonelliğini koruyup siyasete

uzak dururken ideolojik niteliği ön planda olan Devrim Muhafızları'nın gerek İran siyasetinde gerekse İran ekonomisinde ağırlığı giderek artmıştır.

İran-İrak savaşının sona ermesi ve Ayetullah Humeyni'nin ölümü üzerine 1989 yılından itibaren İran'da yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemde Ordu, İran'ın sınırlarını korumakla görevlendirilirken Devrim Muhafızları'nın görev alanı iç güvenliğin sağlanması ve "Devrimin korunması" olarak belirlenmiştir. Humeyni'nin yerine Rehber olan Hamaney, Devrim Muhafızları'nın görevlerini devrimin silahlı savunmasını yapmak, *Besic* ordusunun kuruluşunu ve örgütlenmesini sağlamak ve devrimin ideallerini korumak -ahlâk polisliği- olarak tanımlamıştır. Devrim Muhafızları Halkla İlişkiler Bürosu tarafından 1996 yılında yayınlanan bir bildiri "Devrim Muhafızları'nın devrimin, rejimin, velayet-i fakih yönetimi ile İslam Cumhuriyeti'nin temellerinin, değerlerinin ve kazanımlarının tehlikeye girdiğini hissettiği anda harekete geçeceği" belirtilmiştir. **(24)** Yani İran'da Ordu rejimin kurucu unsurlarından biriyken, Devrim Muhafızları onu dengeleyen bir güç; DMO'ya bağlı *Besic*, Pasdaran, kitleler üzerinde doğrudan müdahale ve denetim sahibi, paramiliter örgütlenmeleri içeren aygıtlardır.

Rejimin silahlı aygıtları olan Ordu, DMO ve ona bağlı milis grubu *Besic*, devasa petrol gelirlerinden faydalanır. İran'da petrol, 100 farklı kurum ve dini örgütlenmeye geniş bir harcama gücü verir. Hükümet, sübvansiyonun yanı sıra vergi muafiyeti ve yardımlarla bu kurumları destekler. Devletin korumacı destekleriyle dövize özel erişim alabilirler ve özel sektör rekabetinden korunurlar. Devrim Muhafızları, GSYİH'nin yüzde 33-40'ını meydana getirir ve ticarete büyük rol oynar. Bu rakamlar kesin değildir çünkü yalnızca Dini Lider Ali Hamaney'e hesap vermekle yükümlüdürler. Bu gruplar kendi çıkarları korunduğu ölçüde Dini Lider'e bağlı olmaya devam edeceklerdir. Devletin sübvansiyonlarıyla bu kurumlar aynı zamanda yerli burjuvaziyi oluşturmuşlardır. DMO ve *Besic*'in başında olan birçok isim, Ahmedinejad iktidarında devletin üst yönetimlerine yerleştirilmişlerdir. **(25)**

Rejimin silahlı yapısının kitleler üzerindeki denetimi bu denli güçlü olmasına rağmen, yine de bu güç, seferberlik durumlarında sınıflar mücadelesinin patlamalı

karakterini değiştirmeye/massetmeye yetmez. Rejim, bu gerçeği çok iyi bildiğinden bu kurumları akan petrol gelirleriyle her geçen gün beslemeye devam eder. Fakat her isyan dalgası da sert bir biçimde vuku bulur; bu, tam da mücadelelerin doğasına özgün bir durumdur.

2009 Seçimleri ve Yeşiller Hareketi

Bugün İran'da aralıklarla büyük patlamalar halinde vuku bulan veya "boşanarak" taşan halk hareketlerini öfke yüklü bir kaba/bedene benzetebiliriz. Öfkenin din nosyonu ile denetim altına alınması öfkenin ie atılmasına, biriktirilmesine neden olduğu için tam da isyanlar beklenmedik bir biçimde, parçalı ve patlamalı olarak ortaya çıkar. Hatırlanacağı üzere, 2009 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de adaylardan Ahmedinejad ve Musavi arasındaki rejim içi çatışma, birden halk isyanına dönuşmüştü.

Bu seçimler Ahmedinejad'ın oyların yüzde 63'ünü alarak tekrar seçilmesi nedeniyle hile tartışmalarına sebep olmuş, oyların yüzde 34'ünü alan Mir Hüseyin Musavi'nin seçime itiraz etmesi sonucu destekçileri seçimin iptali ve demokratik hak ve özgürlüklerin genişletilmesi talepleriyle sokağa dökülmüştü. 15 Haziran'da bir milyondan fazla insan izinsiz gösteriye katıldı, 19 Haziran'dan sonra yediden fazla kentte çatışmalar yaşandı. Bu çatışmalarda işkencede ölen Sohrab Arabi ve Nida Aga Sultan hareketin sembolleri haline geldi. 2.000'den fazla insan tutuklandı, işkenceye uğradı. Hareket orta sınıf karakterli olarak anılmasına rağmen, bu protestolarda çok sayıda işçi ya da arşafly orta yaşlı kadınlar da mevcuttu.(26)

Çatışmalar patlak verdiğinde Dini Lider Ali Hamaney, protesto hareketlerinin 1979 Devrimi'nin bir karikatürü olduğu benzetmesini yapıyordu. Nitekim hareket o denli heterojendi ki, bir kesim demokratik haklardan bahsederken bir kesim de "Batı yanlısı sapmalara" karşı devrim talep ediyordu. Hamaney'in bu açıklaması şu açıdan önemli: 1979'dan beri bu liderler, devrimci talepleri bulanıklaştırma gücüne sahipti. Milyonlarca İranlının devrimin 30. yılında yine aynı taleplerle sokağa dökülmesinin şiddetle bastırılması, mevcut rejimin de bir karşıdevrimle

doğduğunu çok güçlü bir biçimde hatırlatmıştır. **(27)** Seçimler vesilesiyle patlak veren protesto hareketleri dünya solu içerisinde çeşitli tartışmalara sebep olmuştu. Kimi kesimler bu olayları, rejim içi bir kriz olarak nitelerken, kimileri de “emperyalist komplo” ezberini bozmamıştır. İran’da aday olmanın zorluğu ve alternatif yokluğu nedeniyle hareketin, esasen rejimin savunucusu olan Musavi’den medet umması büyük bir çelişkidir. Ancak yüksek işsizlik, enflasyon oranları, sosyal kısıtlamalar kitleleri ayaklandıran etmenlerdir. Musavi ve Karrubi’nin bu sıkıntıları yüksek sesle dile getirmeleri bir anda kitlelerden destek bulmalarını sağlamıştır. Fakat Musavi’nin İran rejimindeki yeri ve anlamını görmek bile, iktidar olsa dahi kitlelerin taleplerini karşılamayacağını anlamaya yetecektir. Mir Hüseyin Musavi’nin Humeyni döneminde başbakan olduğu ve binlerce (kimi kaynaklara göre 30.000’den çok) solcu siyasi tutuklunun idam edilerek cenazelerinin ailelerine teslim edilmeden boş bir toprak alandan ibaret olan “Khavaran” toplu mezarlığına gömüldüğü 1988 İran Siyasi Suçlu İdamları’nın onun başbakanlığı döneminde işlendiği dikkate alınırca, sosyalistler ve radikal değişim isteyen diğer gruplarca bir muhalif lider olarak sahiplenilmesi elbette ki beklenemez. “İmam Humeyni’nin mirasından” övgüyle bahseden Musavi, protestoların ilk haftalarında atılan “*merg ber basiji*” (“Kahrolsun Besiç” -gönüllü devrim muhafızları-) sloganına karşı yayınladığı bildiride de “Halkın Besiçleri kardeşleri olarak görmeleri gerektiğini” söylemişti.

Yeşil Hareket *Jonbesh-e Sabz*, 2009 seçimleri sırasında ve sonrasında başını Musavi ve Karrubi’nin çektiği bir koalisyon hareketidir. Orta sınıflar ile işçi sınıfının belli bir kesimini ve öğrencileri kapsar. Hareketin önderliği ve onu destekleyen akademisyenler bunun bir sivil haklar siyaseti olduğunu söylerler ve Ayetullah Humeyni’ye bağlılıklarını bildirirler. **(28)** Kendilerini sistemin bekasını sağlamaya yönelik gerekli muhalefet güç, “demokrasi savunucuları” olarak nitelerler.

Yeşil Hareket’in başını çeken Musavi ile Ahmedinejad kampları arasındaki çatışmanın sebebi, rejimin bütün kontrol yetkisinin Fakih’e, yani Hamaney’e verilmesi fikridir. Çünkü şu anda sistemin kontrolü Ahmedinejad’ın müttefikleri, DMO ve güvenlik sektörlerindedir. Ekonomik ve politik gücü elinde tutan bu merkezileşmeye karşı, liberal reformcu gelenekten gelen Hatemi, Rafsancani, Karrubi’nin egemen sınıf arasındaki eşitsiz güç dağılımına karşı tepkileridir. Bu

da göstermelik de olsa onların da söz sahibi olduğu parlementer bir rejimi gerektirir. Aslında Rafsancani'nin ilgilendiği tek şey İran burjuvazisine petrol gelirlerini ve yeni kâr alanlarını açmaktır. Fakat yine de bu desteği, protestoların kontrol dışına ıkması halinde geri çekilebilecek türdendir. Esasen İran'da rejim içi çatışma ve manevralar otuz yıldan daha fazla bir süredir devam etmektedir ve bu çelişkiler hiçbir zaman rejimin doğası gereği ortadan kalkmamıştır. Ayrıca bu kesimlerin temelde, *Velayeti Fakih* ve onun kurumlarıyla olan bir anlaşmazlıkları yoktur.

Hareketin kayda değer bir sonuca ulaşamamasının bir diğer sebebi ise güçlü protestoların Tahran, İsfahan, şiraz gibi merkezi bölgelerle sınırlı kalması. Özellikle İran tarihinde her zaman devrimlerin lokomotifi olan Azerbaycan bölgesinin, Musavi'nin de Azeri kökenli olmasına rağmen, nispeten sessiz kalması anlamlıdır. Aynı şekilde ülkede en muhalif bölgeler olan ve hatta 1979'daki referandumun en yüksek oranda boykot edildiği Kürdistan ve Belucistan eyaletleri de sessiz kalmıştır. Ancak sonraki süreçte beş siyasi mahpusun idam edilmesinin ardından Kürdistan eyaletinde yapılan geniş çaplı eylemler ve grevler, ya da 2006'da resmi gazetede yayınlanan ırkçı bir karikatür ve yazı nedeniyle Azerbaycan bölgesinin bütün şehirlerindeki ayaklanma, bu halkların aslında muhalif güçler arasında sayılmaları gerektiği anlamına geliyor. Fakat Musavi'nin Farsî olmayan halkların anadilde eğitim, federasyon gibi taleplerini dikkate almaması, Yeşiller Hareketi'nin İran nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan Azerilerin, Kürtlerin, Belucilerin ve diğer etnik azınlıkların beklentilerini görmezden gelmesi bu durumu açıklıyor. Ayrıca İran İslam Devrimi'nde en çok baskı ve zulüm gören azınlık nüfusunun Musavi'yi desteklemeyeceği de şaşırtıcı olmasa gerek. **(29)** Öte yandan, İran-Irak Savaşı'nda ülkeyi yöneten Musavi'nin gerçek anlamda reformcu olması beklenemez.

Musavi'nin vadettiği reformlara gelince, bu "reformlar" nispeten daha imtiyazlı ve dar bir toplumsal kesimi hedefliyordu. Reform denilen şey de esasında Ahmedinejad'ın söylemlerinin yumuşatılarak Washington'la daha iyi ilişkiler kurulmasının yolunun açılması, ABD desteğiyle uygulanan yaptırımların gevşetilerek ülkeye yabancı sermaye akışının kolaylaştırılmasından ibaretti. Aynı zamanda bu reformlar neoliberal ekonomik paket ve işçilere, kır yoksullarına yönelik toplumsal yardım programlarına karşıtlıkla özdeşleşiyordu. Bu türden

kemer sıkma önlemlerinin, İran toplumunun çoğunluğunu oluşturan yoksulların benimseyemeyeceği açıktır.(30) Bu da yoksul köylülerin neden Ahmedinejad'ın sadaka politikalarını desteklemek zorunda kaldığını açıklar.

Seçim kampanyasına ilişkin diğer bir husus, rejimin kendi kurumları arasındaki çatışmanın bir göstergesi olmasıdır. İran'da bir kişinin aday olması için Devrim Muhafızları Konseyi tarafından onaylanması gerekir. Bu kurumun onayladığı kişiler de, rejime sıkı bir biçimde bağlı olanlardır. Buna rağmen bu denli bir çatışma rejimin farklı kamplarının şiddetli bir çatışması olarak okunabilir. Ayrıca kendi döneminde "sertlik" yanlısı olarak bilinen Musavi şimdi İran orta sınıflarının gözünde yükselmek için reformist ve yenilikçi kılığa bürünmüş görünüyor. Oysa kampanyasının destekçileri arasında mollalar hiyerarşisinin sağcı unsurları ve daha da önemlisi İran'ın en zengin insanı olduğu söylenen eski cumhurbaşkanlarından Ali Ekber Haşimi Rafsancani var.

Son Sözler

İsyan geleneğine sahip İran sınıf hareketinin karşısında, önemli finansal kaynaklardan beslenen ve herhangi bir muhalefeti acımasızca bastırmaktan çekinmeyecek totaliter bir rejim söz konusudur. Bugünse, Arap Devrimlerinin Yeşiller üzerinde basınç yarattığını ancak Mart ayında yapılacak seçimler öncesinde Hükümet'in muhalefete yönelik baskılarını arttırması ve İsrail'le yaşanması muhtemel nükleer savaş senaryolarını milliyetçi duyarlılıkları körükleme amaçlı kullanması, olası protesto hareketlerinin başlamadan sönmelenmesini amaçlayan hamlelerdir.

Geçtiğimiz sene, Şubat ve Mart aylarında sübvansiyonların kaldırılmasına yönelik güçlü protestolara şahit olmuştuk. İran Meclisi'nde de günler süren tartışmaların ardından onaylanan önergede, buğday, un, ekmek, pirinç, yağ, su, süt ve şeker gibi temel gıda maddeleri ile doğal gaz, elektrik, telefon ve benzindeki sübvansiyonların aşamalı olarak 5 yıl içinde kaldırılması kararlaştırılmıştı. Bu durumun yarattığı tahribat ve artan enflasyon toplumsal muhalefeti yeniden körükleyebilir. Öte yandan, son seçimlerde yaşanan deneyimden ötürü, gelecek

ayki seçimlerde de Yeşil Hareket'in politik programının ve yaratacağı seferberlik düzeyinin ne olacağını merak konusu haline gelmiştir. Nitekim Zizek de, geçtiğimiz İran seçimlerini değerlendirdiği makalesinde, protesto hareketini 'bastırılanın geri dönüşü' olarak niteliyor. Sonucu ne olursa olsun, hareketin Batı karşıtları ile yanlıları çerçevesine sığmayacak türden 'özgürleştirici' bir deneyim olduğunu savlıyor.(31)

Nihayetinde, İran'da bugün yaşanan temel sorun rejimin değişmesini isteyen kitlesel muhalefetin oluşturduğu taban ile onları temsil etme iddiasındaki "reformcu" hareketin üstlenmeye talip olduğu burjuvazinin önderlikleri arasındaki uçurumdur. İşçi sınıfının, demokrasi ve ekonomik hakları için bağımsız bir rol oynayamadığı her dönemde, kitlelerin hareketin başını çeken önderliklerin sınıf çıkarlarının peşinden sürüklenmesi her şart ve koşulda mümkün olmuştur.

Bu açıdan, var olan rejimler ve İslamcı hareketler toplumsal mücadelelerin her zaman karşısında yer almışlardır. Ne var ki, Arap ve Mağrip devrimlerinin etkisiyle yeni olasılıklar belirmiştir. Hatta İran yönetimi devrilen rejimlerin hemen ardından halk hareketlerini desteklediklerini, diktatörlerin halklara yönelik zulümlerinin kabul edilemeyeceği yönünde mesajlar iletmiştir. Öte yandan, özellikle yanı başında baş müttefiki Beşir Esad'a yönelik isyanlar ve Suriye devrimi İran'ı tedirgin etmektedir. Esad'ın bugün halkına yönelik ağır zulmü bizzat İran tarafından sessiz fakat güçlü bir biçimde desteklenmektedir. Bir yandan da yönetici sınıfların, mücadelelerin İran topraklarına sıçramadan diğer ülkelerde massedilmesine yönelik olarak maddi destek verdiği bilinmektedir. Çünkü rejim krizleriyle cebelleşen burjuvazi, olası bir halk ayaklanmasını kesinlikle taşıyamayacak durumdadır. 2 Mart'ta yapılacak milletvekili seçimleri de Ahmedinejad ve ekibini ekonominin kötüye gitmesi, enflasyonun artması ve yolsuzluk skandalları sebebiyle zorlamaktadır. Bu yüzden, olası basınçlar şimdiden törpülenmeye çalışılmaktadır.

Seçimlerin "kazasız belasız" atlatılması için rejim, muhalefet üzerindeki baskıyı da arttırdı. Tutuklu gazeteci ve aktivistlere yenileri eklendi. Yeni yıldan bu yana on gazetecinin tutuklandığı gelen haberler arasında ve son iki yılda 250 gazeteci tutuklandı. Halen 30 gazeteci ve 24 blog yazarı içeride. Sonuç olarak siyasi

baskılar, ekonomik kriz, devlet sübvansiyonlarının kaldırılması ve kapitalist sınıfların muazzam bir biçimde şişmesi; sınıflar arası uçurumu artırmakta, İranlı emekçilerin belini bükmekte, kinlerini bilemektedir.

İran için bugün başka bir tehdit ise, İsrail'in İran'a nükleer silah üretimi bahanesiyle saldırı olasılığıdır. İran'ın nükleer silah üretimi çalışmaları yapması (9-15 ay içinde bu silahların tamamlanacağı iddia ediliyor) başta İsrail ve dünya emperyalizminin bölgedeki çıkarları açısından büyük bir tehdit oluşturuyor. Bu yüzden, son olarak Avrupa Birliği (AB) ülkeleri de İran'a petrol ambargosu konusunda anlaşdı ve bu yaptırım İran ekonomisine ciddi bir darbe vuracaktır, Çünkü AB'nin petrol ambargosu, İran ekonomisinin en iyi müşterilerinin kaybetmesi anlamına gelmektedir. Ancak Ahmedinejad hükümeti bu nükleer savaş tartışmasını yaklaşan seçimler sebebiyle kendi lehine çevirme telaşındadır. Batı'ya ve İsrail'e nükleer tesisleriyle 'meydan okuyan' ve bunun karşılığında ekonomik yaptırımlara maruz kalan İran yönetimi -ki bu yaptırımlar en çok da halkı zorlamaktadır- 'dış güçlere' karşı kenetlenme argümanını gündeme getirecektir. Bu durum da, hem ülkedeki insan hakları ihlallerinin görmezden gelinmesine hem de muhalefetin sesinin kısılmasına uygun bir zemin oluşturacak ve süreci Ahmedinejad'ın lehine çevirecektir.

İsrail ile İran arasında yaşanacak nükleer bir savaş olasılığı; Suriye rejiminin kaderi, ABD'deki seçimler, dünya ekonomik krizi ve Ortadoğu'daki devrimlerin kaderi gibi belli parametrelere bağlı. Özellikle İsrail'in İran'ın nükleer tesislerine karşı füze saldırısında bulunmasının zamanlamasında birkaç olasılık konuşuluyor. Bunlardan birincisi, Kasım 2012 ABD başkanlık seçimleri ve Cumhuriyetçi adayların kazanması durumunda bu ihtimalin güçleneceği. İkincisi, Suriye'de Esad rejiminin çökmesi ve Suriye üzerinde İran etkisinin bitmesi veya azalması. Fakat başka bir şekilde, Avrupa Birliği'nin öncülüğünde ve ABD'nin onayında İran'a karşı nükleer bir savaşın başlatılması da söz konusu olabilir. Sonuç ne olursa olsun, Devrimci Marksistler olarak tutumumuz İran'a herhangi bir emperyalist ve/veya Siyonist müdahaleye karşı mücadele ve İran halkının desteklenmesi olacaktır. Çünkü İranlı emekçi sınıfların emperyalizme karşı mücadelesi molla diktatörlüğünü güçsüzleştirecek dinamikleri içinde barındırmakta ve bu mücadele, ancak molla diktatörlüğünün yıkılmasıyla güçlenebilecektir.

Tüm bu politik atmosferin altında başlangıçta sorduğumuz soruya, yani Arap Devrimleri bağlamında İran'daki emekçi sınıfların kaderine dönecek olursak; güçlü bir sınıf partisinden yoksun İranlı emekçilerin Ortadoğu'da yaşanan bu muazzam itkinin yörüngesine girip girmeyeceği öngörüsünde bulunmak için erken olsa da, sürecin her ülkede kendi dinamiklerini yaratarak devam ettiği bilinen bir gerçek. Geçmişin derslerinden hareketle, İran'da işçi sınıfının ve yoksul azınlık halkların, kendi sınıf çıkarlarına dayalı, burjuvaziden ve emperyalizmden bağımsız bir hareketin öznesi olabilmeleri elzem. Ancak böylesi bir hareket, sadece İran'da değil, tüm Ortadoğu ve dünyada sınıflar mücadelesinin dengelerini değiştirmeye muktedir olacaktır.

Şubat 2012

Dipnotlar:

1.) İran şiir ve resminin önemli ismi Sohrab Sepehri'nin *Sekiz Kitap* adlı toplu şiirlerinin 7. kitabıdır *Yeşil'in Hacmi*. Yeşil, İran siyaset tarihinde İslam'ın değil; protesto hareketlerinin rengi olagelmıştır. "Sekiz Kitap'tan Seçmeler", çev. Nazila Hamedan Nejad, Epos, 2008.

2.) Sadık Hidayet, *Kör Baykuş*, çev: Behçet Necatigil, YKY, s.63.

3.) Pınar Arıkan, "İran Tarihinin En Büyük Bankacılık Skandalı ve İç Siyasetteki Yansımaları", 25.10.2011, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2811>

4.) Olivier Roy ve Farhad Khosrokhavar, *İran: Bir Devrimin Tükenişi*, Metis Yayınları, 2000, s.19.

5.) Ervand Abrahamian, *Humeynizm: İslam Cumhuriyeti Üzerine Denemeler*, çev. Mehmet Toprak, Metis Yayınları, 2002.

6.) İran Devrimi'ne ilişkin ayrıntılı okuma bkz. *İran Devrimi: Din, Anti-Emperyalizm ve Sol*, der: Serpil Üşür, Belge yayınları; *Devlet, İdeoloji ve Devrim: İran, Nikaragua ve Filipinler Devrimlerinin Karşılaştırmalı Analizleri*, Misagh Parsa, İletişim Yayınları, 2004; *İran'da Devrim ve Karşı Devrim*, Phil Marshall, www.antikapitalist.net/kutuphane/acik-kitaplik/iran/iran.pdf.

7.) Karl Marx, Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i, Sol Yayınları, 1976.

8.) Çarşı burjuvazisi, İran'ın geleneksel çarşısında faaliyet yürüten, İslami değerlere bağlı, İslam Devrimi'ne destek vermiş, Şii uleması ile finansal ve kültürel bağları olan ticaret ve finans sermayesini kapsar.

9.) Iranian Students News Agengcy (ISNA).

10.) Farhang Morady, "İran, İslamcılık, Küreselleşme ve Protesto Hareketi", çev: Akın Sarı, Selime Güzelsarı, *Praksis*, sayı 26, 2011. Yazının orijinali için bak.: <http://www.isj.org.uk/?id=585>.

11.) Bak.: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_11392.pdf.

12.) Peyman Jafari, "İran'da Parçalanma ve İsyan", çev: Gaye Yılmaz-Tolga Tören, *Praksis*, sayı 26, 2011.

13.) Khosrokhavar-Roy, 2000, *age*.

14.) A. Bayat, *Activism and Social Development in the Middle East*, *International Journal of the Middle East Studies* 34, bak.: www.merip.org.

15.) Bak.: www.devdata.worldbank.org.

16.) Iran Statistical Yearbook, 2006-2007.

17.) Colin Barker, *Devrim Provaları*, çev: İrem Yılmaz-Umut Haskan, Yordam Kitap, 2010; Peyman Jafari (2011), agm.

18.) Peyman Jafari, "Rupture and revolt in Iran", bak.: <http://www.isj.org.uk/index.php4?id=585&issue=124>.

19.) Yüksel Taşkın, "İslam Devriminin 30.yılında İran'ı yeniden düşünmek", *Birikim*, Sayı 242, Haziran 2009.

20.) James Petras, "Iranian Elections: The 'Stolen Elecetions' Hoax", 18.06.2009, www.globalresearch.ca/index.php?.context=va&aid=14018.

21.) *The Economist*, 19 Haziran 2007.

22.) FT, 14 Şubat 2011.

23.) W. Benjamin, "Din Olarak Kapitalizm [74. Fragman]", çev: Akın Sarı, *Praksis*, sayı 26, s.183-184.

24.) Bayram Sinkaya, "İran'da Asker-Siyaset İlişkileri ve Devrim Muhafızlarının Yükselişi", bak.: http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2010316_bayramsis.pdf.

25.) Khosrovkhavar ve Roy (2000), *age*.

26.) Robert Fisk, "Iran's Day of Destiny", 16.06.2009, bak.: <http://www.independent.co.uk/opinion/commentators/fisk/robert-fisk-irans-day-of-destiny-1706010.html>

27.) Peyman Jafari (2011), *agm*.

28.) Hamid Dabashi, *İran: Ketlenmiş Halk*, Metis Yayınları, 2008.

29.) Sevda Zenjanlı, "İran Yeşil Hareket'in 1. Yıldönümünü geride bırakırken, 14.06.2010, bak.: <http://bianet.org/bianet/toplum/122717-iran-yesil-hareketin-1-yildonumunu-geride-birakirken>.

30.) Bill Van Auken, "Musavi "Kemer Sıkma" Programı Savunmanın Bedelini Ödüyor", 16.06.2009, bak.: <http://bianet.org/bianet/bianet/115246-musavi-kemer-sikma-programi-savunmanin-bedelini-oduyor>.

31.) Slavoj Zizek, "Populism, Democracy and Iran: Will the Cat Above the Precipice Fall Dow?", 25.06.2009, bak.: <http://www.payvand.com/news/09/jun/1280.html>.